

RIVM rapport 268900 003

Workshop Omgevingskwaliteit
Verslag workshop 22 november 2000

R. van Poll, I. van Kamp

2001

Dit onderzoek werd verricht in opdracht en ten laste van de RIVM-Directie, in het kader van project 268900 'Leefbaarheid, Omgevingskwaliteit en Volksgezondheidseffecten (LOVe), mijlpaal 'Workshop Leefbaarheid'.

Voorwoord

De publieke belangstelling voor de kwaliteit van de leefomgeving is op dit moment groot en ook in het overheidsbeleid krijgt de kwaliteit van de leefomgeving een steeds centraler plaats. De termen leefbaarheid, leefomgevingskwaliteit en leefkwaliteit worden afwisselend gebruikt, maar van een algemeen geaccepteerd begrippenkader is nog geen sprake. Omgevingskwaliteit kan beschouwd worden als onderdeel van kwaliteit van leven. De gedachtevorming rond het begrip ‘kwaliteit’ wordt de laatste jaren gekenmerkt door een integratie van verschillende beleidsvelden en –doelen. Naast gezondheidsaspecten is er bovendien meer aandacht voor indicatoren en determinanten van welzijn zoals sociaal economische gezondheidsverschillen, hinder, slaapverstoring, sociale cohesie, sociale veiligheid.

In dit rapport treft u het verslag aan van een korte workshop over het begrip ‘kwaliteit’. Tijdens de workshop werd het begrip ‘kwaliteit’ door een viertal inleiders vanuit evenzoveel perspectieven (gezondheidszorg, sociaal-psychologisch, sociaal-cultureel en milieukunde) toegelicht. De bijeenkomst werd afgerond met een discussie naar aanleiding van vragen en opmerkingen over de vier presentaties. Vervolgafspraken staan in hoofdstuk 4 beschreven.

De workshop werd georganiseerd door de afdeling Milieu-epidemiologie (MIE) van het Laboratorium voor Blootstellingsonderzoek en Milieu-epidemiologie, RIVM. Technische en administratieve ondersteuning werd verleend door mevr. T. Schoorlemmer (MIE).

Inhoud

Abstract	4
Samenvatting	5
1. Introductie	6
2. Vier perspectieven	7
2.1 <i>Gezondheid(szorg) perspectief</i>	7
2.2 <i>Sociaal-psychologisch perspectief</i>	8
2.3 <i>Sociaal-cultureel perspectief</i>	9
2.4 <i>Milieuperspectief</i>	10
3. Discussie	12
3.1 <i>Theorie-empirie</i>	12
3.2 <i>Subjectief-objectief</i>	12
3.3 <i>Doelanalyse</i>	12
3.4 <i>Theorie en methode</i>	12
4. Actiepunten	14
Deelnemerslijst	15
Verzendlijst	17
Referenties	18

Abstract

During a short workshop the concept of 'quality' was presented and discussed from four different perspectives: a health care, a socio-cultural, a socio-psychological, and an environmental perspective.

It was concluded that there still exists a major gap between theory (rather abstract) and practice (mainly data-driven). Furthermore it was considered important to maintain the distinction between the subjective (e.g. perceived environmental quality) and the objective (e.g. measurable, countable) features of the quality concept. Regarding the goals the concept should serve an analysis of environmental policy goals was suggested. Finally, it was concluded that clear-cut definitions of environmental quality were still lacking.

This workshop will be continued in 2001. It will focus on the quality of the (urban) residential environment. Next to the health and environmental perspective other perspectives will be discussed.

Samenvatting

In dit rapport wordt verslag gedaan van een korte workshop over het begrip 'kwaliteit'. De workshop werd gehouden in het kader van het RIVM project "Leefbaarheid, Omgevingskwaliteit en Volksgezondheidseffecten" (S/268900).

Tijdens de workshop werd het begrip (omgevings)kwaliteit vanuit vier perspectieven (gezondheidszorg, sociaal-psychologisch, sociaal-cultureel en milieukunde) toegelicht. De belangrijkste uitkomsten van de discussie naar aanleiding van de presentaties waren de constatering dat er een kloof bestaat tussen theorie (te abstract) en praktijk (te zeer data-gestuurd). Verder werd bij het begrip omgevingskwaliteit van belang geacht een duidelijk onderscheid te handhaven tussen subjectieve (ervaren omgevingskwaliteit) en objectieve (telbaar, meetbaar) aspecten. Ook werd gewezen op het belang van een beleidsdoelanalyse (welk(e) doel(en) moet het begrip dienen). Slotconclusie was de constatering dat eenduidige begrips- en operationele definitie van (omgevings)kwaliteit nog steeds ontbreekt. In het najaar van 2001 wordt een vervolg op deze workshop georganiseerd. Deze workshop zal zich meer toespitsen op de kwaliteit van de leefomgeving waarbij naast gezondheid en milieu andere invalshoeken aan bod zullen komen.

1. Introductie

De kwaliteit van de leefomgeving kan worden opgevat als een wezenlijke onderdeel van het bredere concept 'kwaliteit van leven' dat een grote aantrekkingskracht heeft voor het publiek, beleidsmakers en wetenschappers. Daarnaast heeft het begrip 'kwaliteit' een sterke invloed op sociale en politieke trends en het beleid en is toegepast op een breed terrein van onderzoek (sociologisch, economisch, gezondheids- en milieuonderzoek). Hoewel de term 'kwaliteit van leven' in eerste instantie werd gebruikt in relatie tot de milieukosten van onbeperkte economische groei is de toepassing in milieustudies beperkt (Musschenga, 1997, Szalai, 1980). Empirische gegevens met betrekking tot de relatie tussen omgevingskwaliteit en kwaliteit van leven zijn nog zeer beperkt en inconsistent. Dit is gedeeltelijk het gevolg van het feit dat het onderzoek zich afspeelt binnen verschillende onderzoeksdisciplines en de grote verscheidenheid in de gebruikte indicatoren waardoor de uitkomsten vaak onvergelijkbaar zijn.

Studies naar gezondheids-gerelateerde 'kwaliteit van leven' domineren het veld en richten zich op de invloed van ziekte (somatisch, psychisch) op het functioneren van mensen op fysiek, psychisch en sociaal niveau en de perceptie hiervan door individuen. Politicologen en sociologen vergelijken groepen (gemeenschappen, naties et cetera) op sociale, economische en gezondheidsindicatoren.

In de literatuur met betrekking tot kwaliteit van leven treft men een groot aantal modellen aan. Deze variëren naar opzet en inhoud, afhankelijk van de achtergrond van de bedenker (sociologisch, psychologisch, economisch, gezondheid, milieu). Het is duidelijk dat een multidisciplinaire aanpak noodzakelijk is om te komen tot een geïntegreerd model. Of dit ook haalbaar, wenselijk en wetenschappelijk de moeite waard is, staat ter discussie en is thema van de workshop.

Doelstelling van de workshop

- Kennismaken met modellen/concepten en operationalisering van kwaliteit van leven/kwaliteit van de leefomgeving vanuit verschillende invalshoeken. In deze workshop komen de domeinen gezondheid, gedrag, sociaal-culturele aspecten, en milieu aan bod (het economische, juridische en politieke domein blijven buiten beschouwing). Middels een viertal inleidingen zal het kwaliteitsbegrip vanuit de bovengenoemde domeinen worden geschetst.

2. Vier perspectieven

In oorspronkelijk milieu-epidemiologisch onderzoek staat de blootstelling- effect keten centraal waarbij gezondheidseffecten als gevolg van blootstelling aan milieufactoren zijn gedefinieerd in enge zin: gezondheidseffecten waaraan een dokter te pas komt. Sinds de jaren zeventig is de aandacht verbreed naar andere gezondheidseffecten zoals bijvoorbeeld ervaren gezondheid en meer recentelijk naar ervaren omgevingskwaliteit als determinant van welzijn en kwaliteit van leven. De onderlinge relatie tussen deze begrippen staat tijdens deze workshop centraal.

Het gezondheidsdomein werd ingeleid door Peter Harteloh, Erasmus Universiteit Rotterdam. Het gedrags- en sociaal-psychologische domein werd door Charles Vlek, RijksUniversiteit Groningen, geïntroduceerd. Frans Knol, Sociaal en Cultureel Planbureau, hield een inleiding vanuit het sociaal-cultureel perspectief. Het milieudomein, tenslotte, werd door Guus de Hollander, RIVM, ingeleid.

2.1 Gezondheid(szorg) perspectief

Harteloh begint met een historisch-filosofische toelichting op het begrip kwaliteit (Grieks: *poios*). Ten tijde van Homerus stond het begrip kwaliteit voor ‘Hoe?’. Bij Plato verwijst het naar ‘Het Hoe’, met andere woorden: naar ‘hoedanigheid’. Onder Aristoteles wordt kwaliteit opgevat als een eigenschap van objecten of verschijnselen (primaire kwaliteit: kenbaar, meetbaar, bijvoorbeeld lengte, breedte) of gezien als relatie tussen objecten of verschijnselen (secundaire kwaliteit: groter, lichter, kleiner). Tegenwoordig wordt het begrip gekenschetst als: moeilijk te definiëren, relatief, abstract, subjectgebonden, contextafhankelijk en gericht op bepaalde aspecten van objecten of verschijnselen.

In het begrip ‘kwaliteit van leven’ wordt kwaliteit opgevat als eigenschap, reduceerbaar tot communicatie, zelfredzaamheid etc; afgeleid van de definitie van gezondheid en meetbaar middels vragenlijsten.

In ‘kwaliteit van zorg’ (Quality of Care, QoC) staat het begrip kwaliteit voor de relatie tussen enerzijds het normatieve kader (zo zou het moeten zijn) en anderzijds de realiteit (zo is het). Het normatieve kader wordt ingevuld door bijvoorbeeld richtlijnen en standaarden van zorgverleners, de eisen die een maatschappij aan een zorgsysteem stelt en de verwachtingen van zorgnemers. De realiteit is de feitelijk verleende zorg, de ervaringen van de zorgverleners en zorgnemers en het effect van QoC op het maatschappelijk welzijn. In deze betekenis (relationeel) is ‘kwaliteit’ sterk afhankelijk van de beschouwer (arts, patiënt, politicus, wetenschapper), bijvoorbeeld: een dokter kan voor een bepaalde aandoening een naar zijn idee adequate therapie voorschrijven. De arts is tevreden, maar geldt dit automatisch ook voor de patiënt of voor de beleidsmaker? De kwaliteit wordt bepaald door verwachtingen en ervaringen.

Er wordt een tweetal typen modellen voor QoC onderscheiden: 1) causaal/deterministische-, 2) beheersings-en sturingsmodellen waarbij een onderverdeling kan worden gemaakt in 2a) dynamische modellen en 2b) strategische modellen. De modellen variëren van concreet, relatie-gericht tot abstract, proces-gericht. In het eerste type model (bijvoorbeeld : het ‘service/care quality model, ‘Donebedian’) worden determinanten van het oordeel over de kwaliteit benoemd. Informatie, persoonlijke behoeften en voorgaande zorgervaringen bepalen de ‘verwachte zorg’. Het oordeel over de ‘kwaliteit van zorg’ is uiteindelijk afhankelijk van de discrepantie tussen ‘verwachte zorg’ en de ‘beleving van de feitelijke zorg’. Het tweede type model is statischer van aard en richt zich meer op de voorwaarden van het zorgproces (procedures, handelingen, verantwoordelijkheden; bijv.: ‘ISO 9000/90004’, en het INK

(Instituut Nederlandse Kwaliteit)). Het derde type model tenslotte richt zich op een hoger niveau: het organisatieniveau en heeft betrekking op de aansturing, organisatie en afstemming van de (groepen van) actoren binnen de zorgwereld (bijv.: 'SHKZ-model' en 'Balanced Score Card' model).

De verschillende modellen groeien naar elkaar in het Kwaliteit Arbeid Milieu (KAM) model met als belangrijke aspecten: (zelf)evaluatie, reflectie, (Plan-Do-Check-Act-cirkel), sturing en beheersing, doelgericht veranderen, en ontwikkeling in relatie tot omgeving en interne milieu.

2.2 Sociaal-psychologisch perspectief

Vlek richt zich vanuit een sociaal-psychologisch perspectief op de kwaliteit van de leefomgeving. Het meten en modelleren van omgevingskwaliteit dient ter beschrijving, verklaring, voorspelling en beheersbaarheid van het concept. Vlek stelt hierbij echter meteen de vraag ten behoeve van welk(e) doel(en) wij willen beschrijven en verklaren? Met andere woorden: welke doelen dient dit, wat zijn de modellen en wat zijn meters?

De 'Corporate Responsibility' (gezamenlijke verantwoordelijkheid) voor duurzame ontwikkeling ligt op het vlak van het gebruik van natuurlijke hulpbronnen (bijv.: stof- en energie stromen), economische activiteit (kapitaal goederen, werkgelegenheid) en sociaal welzijn (betrokkenheid bevolking, openheid, politieke integriteit). De ontwikkelingen binnen deze gebieden dienen dusdanig te zijn dat ze leiden tot handhaven van een basiskwaliteit en de mogelijkheid tot compensatie gegeven een aanwezige basiskwaliteit.

Een tweede vraag die rijst is meer pragmatisch van aard, sluit aan op de vorige en richt zich op de beschikbare kennis en kunde bij bijvoorbeeld het Centrum voor Omgevings- en Verkeerspsychologie (RuG) en het RIVM. Van dit laatste worden een tweetal voorbeelden besproken, namelijk de promotieonderzoeken van Van den Berg(1999) en Van Poll(1997). Van den Berg laat o.a. zien dat voor de beoordeling van verschillende typen landschappelijke omgevingen verschillende groepen beoordeelaars (bewoners, bezoekers en gebruikers) een serie van kenmerken van landschappen verschillend laten meewegen in hun eindoordeel over de aantrekkelijkheid ervan. Een soortgelijke vraagstelling is in Van Poll's werk onderzocht maar dan met betrekking tot de stedelijke leefomgeving. Op basis van een conceptueel model voor ervaren omgevingskwaliteiten worden relevante kenmerken, hun relatieve belang en onderlinge structuur gekwantificeerd op basis van preferenties van bewoners en experts. De resultaten laten bijvoorbeeld zien dat er, in tegenstelling tot de resultaten van van den Berg, een grote mate van overeenstemming bestaat tussen bewoners en experts (i.c. beleidsambtenaren) met betrekking tot de belangrijkste omgevingskenmerken en hun onderlinge relatie.

Vervolgens bespreekt Vlek de invloed van drie varianten van ontwikkelingsscenario's (economie en milieu) op de ontwikkeling van een aantal QoL aspecten. In een onderzoek naar 22 aspecten van QoL (Vlek, Skolnik en Gatersleben, 1998) worden als belangrijkste kenmerken gezondheid, familie, sociale rechtvaardigheid en persoonlijke vrijheid genoemd. Relatief onbelangrijke aspecten blijken status en erkenning, spiritualiteit, religie en materiële schoonheid te zijn. Vervolgens is onderzocht wat de verwachte ontwikkeling zou zijn van deze aspecten (wordt beter, wordt slechter) gegeven drie ontwikkelingsscenario's voor economie en milieu (- en +, + en -, - en -; positieve ontwikkeling van economie en milieu werd, helaas, niet voorgelegd). De resultaten laten zien dat de meeste aspecten beter worden (ergo: QoL verbetert) bij een scenario waarin de economische ontwikkeling afneemt en het milieu erop vooruitgaat!

Tot slot wordt een voorbeeld van een transactioneel model voor de relatie milieu-gezondheid besproken. Dit betreft een model opgesteld door Van Kamp (Van Kamp, 1990) gebaseerd op een integratie van de psychologische stresstheorie van Lazarus en een somatisch stressmodel

van Ursin. Alhoewel theoretisch elegant is de operationalisatie en toetsing van een dergelijk model lastig, vanwege het multivariate karakter ervan, maar is onder meer gedaan in stankhinderonderzoek door Cavalini (1992)

2.3 Sociaal-cultureel perspectief

Het sociaal-cultureel perspectief wordt ingeleid door een korte schets van de historie op dit gebied binnen het SCP. Deze begint in 1975 met een studie getiteld "Sociale en Culturele Situatie Noorden des Lands". De belangrijkste bevindingen zijn dat er geen verschillen met andere landsdelen worden geconstateerd m.b.t. objectieve factoren zoals: wonen, vrije tijd en gezondheidstoestand. Wel worden er verschillen gevonden op het gebied van arbeid en inkomen en het oordeel over het wonen. Vanaf 1976 hanteert het SCP welzijns/ leefbaarheidsindicatoren (ook) in één maat: *Deprivatiemaat/Welzijnsmaat/SCP-maat*. Dit is een aggregaat van 16 indicatoren op gebied van wonen, vrije tijd, arbeid, gezondheid, consumptief vermogen, arbeid, vrije tijd en onderwijs. De maat is intuïtief van aard en niet op basis van theoretische overwegingen vastgesteld. Een eerste toepassing van deze maat vindt in 1978 plaats op regionaal niveau. De belangrijkste bevindingen zijn dat deprivatie vaker voorkomt in stedelijke dan in landelijke gebieden, met name steden in het westen en noorden scoorden slecht.

In 1989 verschuift de toepassing van regionaal naar stedelijkheid (volgens de CBS-definitie). Voor objectieve factoren worden weinig verschillen naar stedelijkheidsklassen gevonden. Voor subjectieve factoren wel: woontevredenheid is het hoogst bij bewoners in de minst stedelijke gebieden. Ook inhoudelijk verandert de maat in de tijd, waarbij nu meer aandacht wordt besteed aan 'sociale achterstand'.

In 1995 vindt een herhaling van de meting van sociale achterstand plaats op wijkniveau (postcodes). De belangrijkste conclusies zijn dat in grote steden een toename in sociale achterstand optreedt, terwijl deze in de randgebieden gelijk blijft (met gevolgen voor ruimtelijke tweedeling).

Met de 'Woonomgevingsindex' komt het SCP met een eerste poging het begrip Leefbaarheid meetbaar te maken. Deze index bestaat uit een aantal kengetallen op het gebied van het aantal en de aard van de woningen in de omgeving¹ Maar ook binnen het SCP laat de drang zich steeds duidelijker voelen om tot een "echte" leefbaarheidsmaat te komen. De inhoud dient gestoeld te zijn op bestaande kennis (literatuur) en de methodologisch-technische aspecten van de maat behoeven een kritische beschouwing. Daarnaast is er (meer) aandacht voor het valideren en ijken van de gebruikte gegevens bij de ontwikkeling van de maat.

Het denken over een leefbaarheidsmaat wordt daarnaast nog eens beïnvloed door de groeiende maatschappelijke aandacht die het begrip krijgt (bijv.: Artikel 12 lid 1 BBSH: Woning- corporaties moeten zich bezighouden met leefbaarheid.). Een aantal factoren bemoeilijkt het opstellen en hanteren van een universeel leefbaarheidsbegrip (specifiek in tijd, plaats en persoon (groepen)?) Daarnaast is het subjectieve karakter een welhaast onoverkomelijk probleem.

Tot slot enkele inhoudelijke en methodologische overwegingen:

- bij maatontwikkeling dient externe validatie een rol te spelen.
- concentratie op schoon-heel-veilig (centrale begrippen op dit moment).
- bredere invulling (tijdlozer) van het begrip. Gaat het dan nog om één dimensie?

¹ de woningdichtheid, het % laagbouwoningen met tuin, het % woningen 2/1 kap, het % vrijstaande woningen, % hoogbouwflats en het % middelhoogbouw. Middels een principale componenten analyse (een geliefde techniek bij het SCP) worden deze tot een maat samengevoegd.

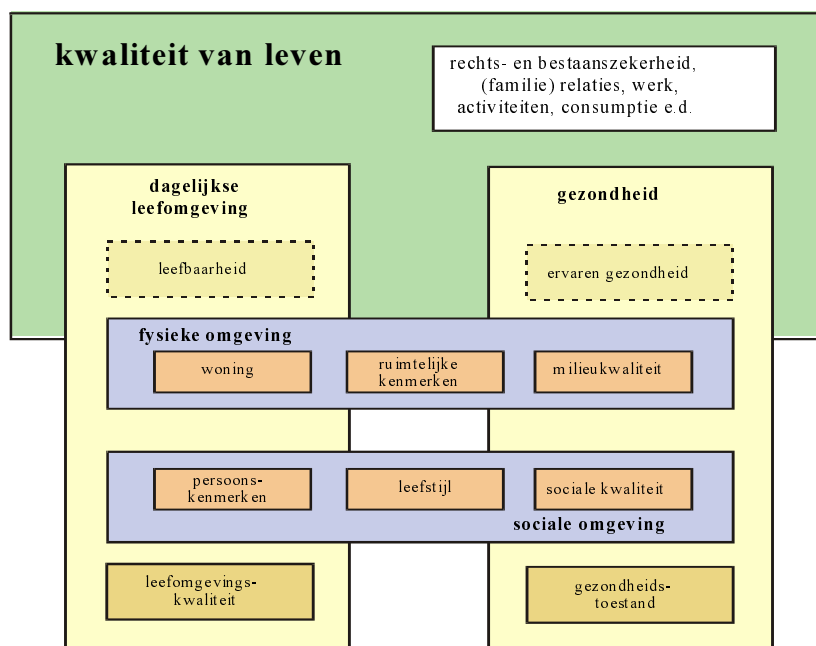
- variatie in methodologische aanpak en analyse: naast Principale Component Aanlyse bijvoorbeeld Multi Level Analyse of Multiple Regressie Analyse.
- hiërarchische methode: rapportcijfers, eenvoudig of ingewikkelder varianten (met weging).
- toevoegen nieuwe indicatoren: prijzen (koop)woningen (WOZ-waarde)/ correctie voor type woning en oppervlakte woning en voor schaarste.
- verhuizingen en verhuisgeneigdheid/ correctie voor andere verhuizingen dan i.v.m. de woning/woonomgeving.

Het denken over leefbaarheid is nog in ontwikkeling. Dat geldt zowel inhoudelijk als methodisch-technisch. Behalve na te denken over de invulling van een leefbaarheidsmaat moet ook nagedacht worden over het *schaalniveau* waarop leefbaarheid gemeten moet worden. De mogelijkheden van nu liggen op een laag schaalniveau, terwijl veel activiteiten zich afspelen op een op hoger niveau (daily urban systems, schaalvergroting). Er moet een koppeling tot stand worden gebracht tussen de verschillende schaalniveaus. Hiertoe zou een multi-levelanalyse een geëigende methode kunnen zijn. Modelontwikkeling op dit terrein laat evenwel lang op zich wachten.

2.4 Milieuperspectief

De Hollander biedt een doorkijkje naar het begrip kwaliteit middels de milieubrilm. Hij doet dit aan de hand van een drietal grote beleidsnota's die eind 2000 begin 2001 door de verschillende VROM directoraten worden uitgebracht (Nota Wonen, 5e Nota R.O. en NMP4). De gemeenschappelijke noemer die aan alle drie de nota's is te onderkennen is de transitie van 'kwantiteit' naar 'kwaliteit' als sturend principe. In het NMP4 is 'Kwaliteit van Leven' zelfs de centrale ambitie van de rijksoverheid. Voor de leefomgeving houdt dit in dat deze gezond en veilig moet zijn en dat er moet worden gestreefd naar 'hoogwaardigheid'. Gezond en veilig staat voor basis kwaliteit in de leefomgeving die voor iedereen gegarandeerd moet zijn. De rijksoverheid draagt hiervoor verantwoordelijkheid. Hoogwaardig geeft een ambitieniveau weer (gekenschetst als: leuk en gezellig). De invulling hiervan is met name een zaak van de burger en lagere overheden.

Gezondheid is een aansprekend begrip maar wat bedoelen we er nou eigenlijk mee: is het de royale, doch in operationele zin weinig bruikbare, WHO definitie (toestand van volledig lichamelijk, geestelijk en sociaal welbevinden) of de wat zuiniger geformuleerde WRR-definitie (afwezigheid ziekte). In Nederland bedraagt het milieu-gerelateerde gezondheidsverlies (in termen van DALY's, gebaseerd op een ruime gezondheidsdefinitie) ongeveer 2 tot 5 % van het totale gezondheidsverlies.

Figuur 1: Schema van belangrijkste elementen van gezondheid, dagelijkse leefomgeving en kwaliteit van leven.

De relevante gezondheidseffecten anno nu zijn CARA, H&V, ernstige hinder, verstoring van activiteiten, gevoelens van onveiligheid, vervreemding en een toename van medische consumptie. Waar de grens tussen gezond en ziek ligt is onduidelijk.

Een 'hoogwaardige' leefomgeving wordt bepaald door aspecten als de kwaliteit van de woning, het aanzien van de buurt, sociale binding, veiligheid en milieukwaliteit. Binnen het RIVM is er conceptmatig uitwerking gegeven aan het streven van de rijksoverheid ten aanzien van de leefomgeving (zie Figuur 1).

Kwaliteit van leven wordt hierin gedefinieerd als de materiele en immateriële uitrusting van ons bestaan en onze beleving daarvan. Vanuit milieuperspectief zijn met name gezondheid en de leefomgeving de belangrijkste aspecten, naast bijv.: rechts en bestaanszekerheid, gelijkheid, werk, familie etc. Twee groepen van bepalende factoren worden onderscheiden: de fysieke omgeving met zijn woningdichtheden, milieukwaliteit verkeersveiligheid etc. en de sociale omgeving met daarin de bevolking met zijn demografische kenmerken, leefstijl, sociale gebondenheid, erfelijke aanleg, gemiddeld inkomen etc.

Een data-gestuurde analyse op basis van dit model leidt tot de kwantificering van de domeinen ruimte, milieu sociaal gezondheid en beleving. Het model is toegepast op een viertal voorbeeld steden. Belangrijkste conclusie: de centrum stedelijke wijken en de vooroorlogse en vroeg naoorlogse woonmilieus (buiten de stadse centra) scoren in het algemeen ongunstig. In dit type woonmilieus is de kans op stapeling van ongunstige factoren dan ook het grootst.

3. Discussie

Een aantal discussiepunten naar aanleiding van de presentaties zal hier puntsgewijs worden besproken. De belangrijkste waren: de kloof tussen theorie en praktijk, de distinctie subjectief-objectief, inclusief de verwachte en werkelijke kwaliteit van de omgeving en het dynamische aspect van omgevingskwaliteit, doelanalyse en theoretisch/method(olog)ische aspecten.

3.1 Theorie-empirie

Een eerste algemene constatering is dat er een grote kloof is tussen theorie en empirie. Bijvoorbeeld, in de eerste twee, meer theoretische, verhalen wordt kwaliteit gezien als een relationeel begrip terwijl dit in de laatste twee, meer empirische, verhalen ontbreekt. Dit wordt als een gemis ervaren. Daarnaast wordt opgemerkt dat de ervaring leert dat theorie (theoretici) en praktijk (empiristen) moeilijk bij elkaar te brengen zijn: we weten het wel maar uniformiteit cq consensus wordt niet bereikt. Een hoog percentage van de bevolking is gelukkig. Andere maten differentiëren wellicht beter: vestigingsgedrag, huizenprijzen, keuzevrijheid en ongelijkheid versus hindermaten.

3.2 Subjectief-objectief

Ten aanzien van de distinctie subjectief-objectief wordt een pleidooi gehouden om beide goed uit elkaar te houden. Het begrip leefbaarheid is een subjectief begrip dat we met objectieve maten trachten te meten. Omgevingskwaliteit staat voor de meetbare en telbare omgeving die juist wel met objectieve maten weergegeven kan worden. Hieraan wordt toegevoegd dat niet de hoedanigheid van de omgeving het kwaliteitsdenken bepaald, maar de perceptie ervan (ervaren leefomgevingskwaliteit). Verwachtingen die mensen hebben spelen hierbij een belangrijke rol. De distinctie wordt daarom van belang geacht omdat een objectief ongezond leefsituatie toch als kwalitatief goed *ervaren* kan worden en omgekeerd.

3.3 Doelanalyse

Doelgerichtheid vergt geen eenduidig begrip van omgevingskwaliteit, maar een doelanalyse wordt wel nodig geacht. Zo is het ook niet perse nodig tot 1 index te komen, wellicht zijn kwaliteitsprofielen voldoende. De doelen zijn er: zie bijvoorbeeld de Nota's wonen, de 5e Nota Ruimtelijke ordening en het NMP4.

Doelanalyse is snel te genereren, echter de overheid bekijkt het kwaliteitsbegrip vanuit verschillende perspectieven dat wil zeggen met verschillende doelen voor ogen, dus: lijstjes.

3.4 Theorie en methode

Opvallend is het ontbreken van een eenduidige begrips- en operationele definitie van (omgevings)kwaliteit. Kenmerkend voor het weergeven van het begrip is dat dit 'aanwijzend' gebeurt. De vraag rijst of de definiëring van het begrip er eigenlijk toe doet, wat je wilt is verbeteren, differentiëren, begrijpen, (goed) ontwerpen. Belangrijker is dat het begrip werkt. Houdt dit in dat theorie er niet zo toe doet. Jawel, maar verschillende theorieën of benaderingen hebben betrekking op verschillende aspecten van het kwaliteitsbegrip. Het is een multi-dimensioneel begrip. Een transactioneel denkmodel biedt perspectief voor noties zoals 'in de mens of buiten de mens gelegen', 'objectief' versus 'subjectief' en het

dynamische aspect van de kwaliteit van leven. Er wordt eveneens gepleit voor meer longitudinaal onderzoek. Veel onderzoek naar 'kwaliteit' is transversaal van aard waardoor het proces karakter van 'kwaliteit' niet tot uiting kan komen. Een op transactionele theorie model geschoeide onderzoeksopzet zou hierbij een belangrijke rol kunnen spelen. Toch ook de oproep om niet met het badwater het kind weg te gooien en vooral de beschikbare data te gebruiken. Dit vergt een verdergaande samenwerking tussen theoretici en empiristen dan tot dusver om elkaars doen en denken deelachtig te maken en te bezien wat elkaars kennis en kunde kan opleveren. Tot slot wordt gewezen op het belang van de verschillende ruimtelijke schaalniveaus (woonomgeving, gemeente, regio, provincieland) en de betekenis hiervan voor de invulling van kwaliteitsbegrippen, onderzoekstechnieken enz.

4. Actiepunten

1. Doelanalyse: doelen en kennis in het veld analyseren (is omgevingskwaliteit / leefbaarheid een belangrijk beleids- en onderzoeksthema?). Inventarisatie van doelen en kennis m.b.v. vragenlijst.
2. Theorie en empirie samenbrengen: doelanalyse uitvoeren, conceptueel model opstellen, top-down: kennis lacunes aangeven, bottom-up data lacunes aangeven: welke vragen kunnen we nu wel beantwoorden met de data die we in huis hebben maar ook welke niet.
3. Vervolgbijskomsten organiseren, waarbij andere perspectieven (sociologisch, economisch, planologisch etc.) aan bod komen.
4. Brede vertegenwoordiging van (onderdelen van) andere instituten en (onderzoeks)groepen dan de reeds aanwezige.

Deelnemerslijst

Dr. Peter Harteloh (EUR)
Instituut Beleid en Management
Postbus 1738
3000 DR ROTTERDAM
Tel: 010 4088541E-mail: Harteloh@bmg.eur.nl

Drs. Frans Knol (SCP)
Sociaal en Cultureel Planbureau Coördinator Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening
Postbus 16164
2500 BD DEN HAAG
Tel: 070 3407837
E-mail: F.Knol@scp.nl

Ir.AHJ Segeren RPD
VROM
Postbus 30945
2500 GX DEN HAAG
Tel: 070 339 4824
E-mail: Arno.Segeren@ROP.RPD.MinVROM.nl

Dr. Linda Steg (COV)
Faculteit Psychologie
Rijksuniversiteit Groningen
Grote Kruisstraat 2/1
9712 TS GRONINGEN
Tel: 050 3636482
E-mail: L.Steg@ppsw.rug.nl

Dr. G.(Ferdinand) H.F. Timmermans
TNO Milieu, Energie en Procesinnovatie
Business Park E.T.V.
Laan van Westenenk 501
Postbus 342
7300 AH APELDOORN
Tel: 055 5493956
E-mail: F.Timmermans@mep.tno.nl

Prof. Dr. Charles Vlek (Sociale Psychologie Groningen)
Faculteit Psychologie
Rijksuniversiteit Groningen
Grote Kruisstraat 2/1
9712 TS GRONINGEN
Tel: 050 363 6443/6386
E-Mail: C.A.J.Vlek@ppsw.rug.nl

Dr. Fred Woudenberg (GGD Rotterdam)
GGD Rotterdam e.o.
Postbus 70032
3000 LP ROTTERDAM
Tel: 010 4339933
E-mail: woudenbergf@ggd.rotterdam.nl

Dr. Ries van der Wouden (SCP)
Sociaal en Cultureel Planbureau
Postbus 16164
2500 BD DEN HAAG
Coördinator Openbaar Bestuur, Grote Steden
Tel 070 3407466
E-mail: r.van.der.wouden@scp.nl

RIVM-deelnemers:

RIVM
Postbus 1
3720 BA Bilthoven

Arno Bouwman (LAE)
Harm van de Heiligenberg (CIM)
Nancy Hoeymans, (VTV)
Guus de Hollander (LBM/MNV)
Irene van Kamp (LBM/MNV)
Pieter Kramers (VTV)
Hanneke Kruize, (LBM)
Erik Lebret (LBM)
Fons van der Lucht, (VTV)
Ric van Poll (LBM)
Jan Ros (LAE)
Brigit Staatsen (LBM)

Verzendlijst

- A. H. Pont, DG-RIVM
- B. K. van Egmond, RIVM, portefeuillehouder Milieu
- C. H. Verspoor, VROM-DGM-LOV
- D. M. Span, VROM-DGM
- E. M. van de Berg, VROM-DGM
- F. H. Miedema, TNO-PG
- G. J. van Dongen, TNO-PG
- H. Depot Nederlandse Publikaties en Nederlandse Bibliografie
- I. G. de Mik, Sector 3-4
- J. F. Langeweg, Sector 5
- K. J. Hoekstra, hLAE
- L. R. Maas, hMNV
- M. A. van der Giessen, hCIM
- N. J. Jabben, LLO
- O. R. Verheij, VTV
- P. Deelnemers extern
- Q. Deelnemers intern
- R. Auteur(s)
- S. SBD/Voorlichting & Public Relations
- T. Bureau Rapportenregistratie
- U. Bibliotheek RIVM
- V. Bureau Rapportenbeheer
- W. Reserve exemplaren

Referenties

Cavalini P. It's an ill wind that brings no good. Studies on odour annoyance and the dispersion of odorant concentrations from industries. June 1992. Rijksuniversiteit Groningen, University Press Groningen.

Musschenga A.W. The relation between concepts of quality-of-life, health and happiness. *Journal of Medicine and Philosophy* 22: 1. 1997; p.11-28.

Nationaal Milieubeleidsplan 4 (2001). Een wereld en een wil, werken aan duurzaamheid. Ministerie van VROM, Den Haag.

Nota Wonen (2000). Mensen, Wensen, Wonen. Ministerie van VROM, Den Haag.

Szalai A. The meaning of comparative research on the quality of life. Szalai A. and Andrews F. *The quality of life*. Beverly Hills: CA:Sage; 1980; pp. 7-24.

Van den Berg, A.E. Individual differences in the aesthetic evaluation of natural landscapes. 1999. Groningen, The Netherlands, University of Groningen.

Van Kamp, I. Coping with noise and its health consequences. (1990). Academisch Proefschrift, Rijksuniversiteit Groningen. tevens handelsuitgave, STYX, Groningen

Van Poll, R. The perceived quality of the urban residential environment. A multi-attribute evaluation. 1997. Groningen, The Netherlands, University of Groningen.

Vijfde nota (2001). Ruimte maken, ruimte delen. Vijfde Nota over de Ruimtelijke ordening 2000/2020. Ministerie van VROM, Den Haag.

Vlek, C. , Skolnik, M. & Gatersleben, B. 1998: "Sustainable development and quality of life: expected effects of prospective changes in economic and environmental conditions. *Zeitschrift für experimentelle Psychologie* 45 (4), 319-333 (with German summary).